

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KEREM İLE ASLI HİKÂYESİNDE ANNE ARKETİPİ *MOTHER ARKETİPY IN THE FOLK STORY OF KEREM AND ASLI*

Kadriye TÜRKAN*

Öz

Milletlerin anlatmalarında ortaya çıkan kolektif duygu ve düşünceler, evrensel bir boyuta taşınarak ilk kökene dair arketipsel sembollere dönüşür. Her milletin farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda ürettiği kültürel bellek, arketiplerle evrensel bir seviyeye ulaşarak insanlığın ortak hafızasını yaratır. Kültürel belleğin oluşumunda etkin rol oynayan sembol ve motif çözümlemesi toplumu açıklayan kodların ortaya çıkarılması açısından gereklidir. Bu bağlamda en çok adı anılan arketipler; kendilik, anima, animus, yüce birey, gölge, persona ve anne arketipleridir. Anne imgesi, toplumsal belleğin canlı ürünleri olan halk anlatılarında ve bunlar arasında yer alan halk hikâyelerinde olumlu ve olumsuz taraflarıyla birlikte sıkça kendisine yer bulmaktadır.

Halk edebiyatı ürünleri arasında nazım-nesir birlikteliğiyle âşıkler tarafından icra edilen halk hikâyelerinde anne arketipi dikkate değer bir yer tutar. Bu çerçevede çalışmada, aşk konusunun işlendiği halk hikâyeleri ekseninde Kerem ile Aslı hikâyesinde anne arketipinin olumsuz tezahürü, kendi kızının ve dolayısıyla aşkın önündeki engellerden biri olması ve bunun anlatmaya yansımaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halk Hikâyesi, Kerem ile Aslı, Kadın, Anne Arketipi, Aşk, Engel.

Abstract

The collective feelings and thoughts that emerge in the narratives of every nation are transformed into archetypal symbols of the first root by reaching a universal dimension. The cultural memory produced by nations at different times and in different geographies creates a common memory of mankind by moving to a universal image with archetypes. Symbol and motif analysis, which plays an active role in the formation of cultural memory, is necessary in order to reveal the codes that explain the society. The archetypes most commonly referred to in this context are self; anima, animus, mother, wise old man, shadow and persona archetypes. The mother image often finds itself in the public narratives of the living memory of social memory, and in the folk stories that are among them, with its positive and negative sides.

Among the folk literature products, the mother archetype has a remarkable place in folk stories performed by the lovers together with the verse prose. In this framework, the folk stories in which the theme of love is handled in the context of Kerem and Aslı's story is the main aim of the mother archetype and its negative reflections to be one of the obstacles in front of her daughter and therefore of love.

Keywords: Folk story, Kerem and Aslı, Woman, Mother Archetype, Love, Obstacle.

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ktturkan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0383-1964>

Giriş

Toplumların varlığının ve devamlılığının güvencesi olarak kadın, erkekten farklı yaradılış özellikleri ile her kültürde ve dönemde yaşamın içerisinde önemli bir yer işgal etmekte ve odak noktası oluşturmaktadır. Kadın, kendisine bahsedilen doğurganlık niteliği ile sadece toplumun bir bireyi değil aynı zamanda “annelik” vasfı sayesinde toplumların inşasının da önemli bir parçasıdır. “Annelik kadınların fitratına yaratılıştan derc edilmiş ulvi bir özelliktir. Her kadında annelik özelliği çocuklarının doğumuyla birlikte kendini göstermeye başlar. İnsanoğlu için toprak ne anlama geliyorsa, toplumlar için de anne odur” (Ocakbeği, 2016, 430). Kadın, mitolojik açıdan ise tabiatın mimarıdır. “Mitolojik ana, yalnız eski Türklerin dünya görüşünde dominant sembol olmayıp aynı zamanda eski Türklerin millî özelliklerinin arketipini de oluşturmaktadır. Mitolojik ana kompleksinden çıkmış ayrı ayrı hami ruhların ihyası, sonunda arketipin oluşmasını sağlar” (Bayat, 2007, 25). Bu bağlamda toplumun vazgeçilmez ve önemli varlığı olan kadın, pek çok bilim ve sanat dalının inceleme alanında yer alırken edebiyatın da temel konularından birini oluşturmaktadır. Nitekim destan, masal, hikâye, şiir, roman ve birçok folklor ürününde arketipsel çerçevede kadın, başta annelik ve kahramanlık vasıfları olmak üzere farklı yönleriyle irdelenmektedir. Arketipsel sembolizm, toplumun kültürel ürünlerinde ortaya çıkan ortak bilinçdışının yansımasıdır. Mitler, masallar, halk hikâyeleri de dâhil halk edebiyatı ürünleri insanlığın ilk kolektif yaratmaları olarak arketipsel sembolizm açısından önemli örnekler sunmaktadır. Zira bütün milletlerin anlatılarında görülen ortak duygu ve düşünceler, evrensel boyutta ilk kökene dair arketipsel sembollere dönüşür.

Bu arketipler; anima, animus, gölge, yüce birey, persona ve anne arketipidir. Anne arketipi; bakıp büyütme, besleme, koruma gibi olumlu işlevleri ile halk anlatımlarında iyi peri, kraliçe, anne, büyükanne şeklinde temsil edilir. Diğer yönüyle yani korku uyandıran, baştan çıkaran, yutan ve zehirleyen olarak üvey anne, kötü periler, cadı, koca karı gibi figürlerle karşımıza çıkmaktadır. “Anne arketipinin özellikleri ‘annelik’ ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan” (Jung, 2005, 22).

Anne arketipi, ilk olarak gelişmekte ve bireyin bütünleşme (kendilik) sürecinin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Anne arketipinin yaradılışın dolayısıyla her şeyin başında bulunması onu değerli kılar. Genelde olumlu özelliklere sahip olan anne arketipinin sayısız tezahürü içerisinde olumsuz yansımaları da vardır ve bunlar cadı, ejderha (balık ve yılan gibi yutan ve boğan her hayvan), mezar, tabut, derin su, ölüm vb. ile temsil edilir. Ulu Ana/Mitolojik Ana da hem yaratıcı hem yok edici hem yaşam verici hem öldürücü hem erkek hem dişi özellikler taşımaktadır (İnayet ve Öger, 2009, 1185).

Annenin çocuğu dünyaya getirmesi sadece fiziksel bir süreç değildir. “Çocuğun psişik olarak da bir varlığı vardır. Çünkü insan, ruh ve bedenden oluşur. Çocuk annesiyle bilinçdışı bir birliktelik içindedir. Bu nedenle de anne arketipi ilk olarak kişisel anneye vardır” (Koçak ve Gürçay, 2017, 273). Kişisel anne, koruyuculuğun ve dişiliğin sembolü olarak sevgiyi temsil eder. Çocuk da anne için dünyadaki en değerli varlık ve büyük sevgi kaynağı olup zaman içerisinde “ben” duygusu gelişir ve bilinç ile bilinçdışı zıtlasmaya, kişisel annenin özellikleri belirginleşmeye başlar. Kişisel annenin özellikleri netleşirken mistik özellikler daha gerideki anneye yani büyük anneye yüklenir (Jung, 2005, 38).

B. Saydam’a göre *anacıl eylemlilik*, annenin ve doğanın olumlu ve yaşanan özelliklerini arama motifini yansıtır. Nitekim her insan içinde, yorulduğunda ya da kırıldığında annesi tarafından kucaklanmak isteyen bir çocuk barındırır. Koruma, esirgeme, taşıma, sarma, ısıtma, besleme, yatıştırma ve uyutma anneye atfedilen iyi özelliklerdir. Bunların tam zıttı olarak anne; sıkı, hapseden, parçalayan, eriten bilinci söndüren bilinçdışından; dürtülerden, yoğun duygu ve

çoşkulardan kaçma eylemliliği olan *anakaç eylemliliği* de bünyesinde muhafaza eder (Saydam, 1997, 54). Aksi durumda, kişilik gelişemeyeceği için hür iradenin kullanılması da söz konusu olmaz.

Çalışmada, on altıncı yüzyıldan itibaren âşık tarzı edebiyat geleneği içerisinde görülmeye ve sevlmeye başlayan âşıkların tasnif edip geliştirdiği Türk kültüründen kaynaklanan ve aşk konusunu işleyen Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Kirmanşah hikâyeleri ile Arap ve Fars edebiyatından Türk edebiyatına geçen Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin hikâyesindeki anne tipinden yola çıkılarak Kerem ile Aslı hikâyesinde âşıkların kavuşmasına engel olan kahramanlardan biri olarak anne arketipi değerlendirilecektir.

Halk Hikâyelerinde Anne Tipi

Anne arketipi evrenin varoluş sebebi ve yaşamı kapsayan pek çok görünümü olan ilksel ve doğurganlık¹ özelliğiyle dişi bir imgedir. O olumlu ve olumsuz formlarıyla evrendeki her şeyi içine alır. “Dişil öge kadın, yaratıcının bahsettiği doğurganlık sıfatıyla çoğaltan ve tamamlayandır. Tabiat unsurları ve kadın/anne arasında dişilik ve doğurganlık vasfıyla ortaklık bulunur. İnsanın ilk algıları ve iletişimi de anne arketipinin formları olan kişisel anneyle birlikte tabiat ve tabiat unsurları ile gerçekleşir” (Alsaç, 2018, 97). Annelik; sevgi, şefkat, fedakârlık ve iyiliği içinde barındıran ve içgüdüsel olarak sevgiyi ön planda tutan kutsal bir görev ve duygudur. “Anne, içinden çıktığımız yuvadır, doğadır, topraktır, okyanustur; baba böyle doğal bir yuvayı göstermez” (Fromm, 1995, 46).

Halk hikâyeleri bağlamında Kirmanşah ve Âşık Garip hikâyesinde Kirmanşah’ın annesi (Alptekin, 1999, 283) ile Garip’in annesi (Türkmen, 1995, 119-120) anne arketipinin olumlu tezahürleridir. Âşık Garip çocuk yaşta babasını kaybettikten sonra annesi daima yanında durmuş, gerektiğinde yardımına koşmuş, oğluna şefkatle yaklaşım yol göstererek hayata hazırlamıştır.

Âşık Garip hikâyesinde olduğu üzere halk hikâyelerinde kadın ekseninde anne arketipi, olumlu formlarının yanında (Bars, 2014, 82-94) daha çok olumsuz formlarda ortaya çıkmaktadır. Bu da onu aşkın önünde aşılamaz engellerden biri haline getirir. Nitekim Leyla ile Mecnun hikâyesinde, aşkın önünde duran insanlardan biri Leyla’nın annesidir. Mecnun yüzünden çıkan dedikodular neticesinde kızı Leyla’yı okuldan alan kadın, onu Mecnun dışında birisiyle evlendirmek üzere harekete geçer. “Kahraman ilk eşikte gölge arketiple yüz yüze gelir. Bu bağlamda Leyla’nın anne ve babasını *ilk eşik muhafızı* olarak değerlendirebiliriz” (Kayaokay, 2014, 343). Ferhat ile Şirin’de anne arketipi bağlamında âşıkların arasına giren Şirin’in annesi olmadığı için onu yetiştiren teyzesi, Mehmene Banu’dur. Çok sevdiği yeğeni Şirin ile ilişkisinin de derinlikli olmadığı görülmektedir. Mehmene Banu², Şirin ile Ferhat konusunda konuşmaktan onun aşk derdini anlamaya çalışmaktan daima kaçınmış ve hazin sonu hazırlamıştır. Aşk konusunu işleyen bir diğer hikâye olan Arzu ile Kamber’de aşkı engellemek üzere harekete geçen iki kadından biri Arzu’nun annesi, diğeri ise ona yardım eden koca karıdır³. Arzu’nun annesi, kızının öksüz ve yetim Kamber ile olan ilişkisini onaylamaz. Arzu ile Kamber’in aşkını öğrendiği andan itibaren aralarına girmek için koca karının yardımıyla pek çok hile yapar. Kamber’e kötü davranır ya da onu zehirlemeye çalışır. Türk coğrafyasından doğan Tahir ile Zühre’de birbirini seven kahramanların arasına Zühre’nin annesi girer. Herkese ve her şeye rağmen âşıkların kavuşmasına sonuna kadar engel olur. Hırslı ve inatçı bir kadındır. Tahir’in sadece bir vezir oğlu olduğunu ancak kızının padişahlara layık olduğunu söyleyerek Arap köle ile birlikte padişahı Tahir ile

¹ İnsanlar çok erken doğar; tamamlanmamışlardır, dünyayla karşılaşmaya henüz hazır değildirler. Genellikle tehlikelerle dolu bir evrene karşı onları savunacak tek şey, koruması altında rahim döneminin geçirildiği annedir. Bu yüzden, bakıma muhtaç çocukla annesi doğum katastrofundan sonra yalnız fiziksel olarak değil psikolojik olarak da aylarca ikili bir birim oluşturur (Campbell, 2010, 16).

² (Mehmene Banu’nun) Ferhat ile Şirin arasında engel olarak ortaya çıkmasının Ferhat’a duyduğu gizli ilgisinden kaynaklanan bir kıskançlıktan ileri geldiğini de eklemek gerekir (Özarslan, 2006, 123).

³ Yaşlı ormanların ve yaşlı kadınların neden çok önemli kaynaklar olarak görülmediğini anlamak fazla zor değildir. Bu hiç de gizemli bir durum değildir. Kurtların ve çakalların, ayıların ve vahşi kadınların benzer ünlere sahip olması da o kadar rastlantısal değildir. Ortak içgüdüsel arketipleri paylaştıkları için yanlışlıkla da olsa, hepsi nankör, doğuştan tehlikeli ve kindar olarak tanınırlar (Estes, 2018, 15).

Zühre'yi evlendirme kararından vazgeçirmeye çalışır. Başarılı olamayınca bir sihirbaza yaptırdığı büyü ile padişahın Tahir'e karşı olmasını sağlar. Tahir'e olan negatif tavrı, Tahir ölene kadar devam eder.

Kerem ile Aslı Hikâyesinin Konusu

İsfahan şahı ile musahibi keşiş, çocuk sahibi olamadıkları için mutsuzdur. Keşişin teklifi üzerine çocuk özlemlerine çare olur diye seyahate çıkar ve çocuk sahibi olduklarında birbiriyle evlendirmek üzere söz verirler. Ancak sözünü tutma zamanı geldiğinde keşiş, kızı Aslı'yı şahın oğlu Kerem'e vermek istemediği için kaçıtır. Kerem, Aslı'nın peşinden diyar diyar gezer. Aslı'yı bulup vuslata erdiğini düşündüğü anda ise birlikte yanarak can verirler.

Kerem ile Aslı Hikâyesinde Anne Tipi

Anadolu ve Azerbaycan sahası arasında teşekkül ettiği varsayılan Kerem ile Aslı hikâyesinde, din farkı ve bunun âşıklar için aşılabilir engel oluşu işlenmektedir. Hikâyede Kerem ile Aslı'nın arasına, Aslı'nın babası Ermeni Keşiş'in dini taassubu girmiştir. "Daha hikâyenin başında sevgilisinin İsa ve kendisinin Muhammed ümmetinden olduğunu söyleyen ve Aslı'yı dininden vazgeçirip alamadığı takdirde işin felakete neticeleneceğini adeta önsezi ile kavrayan Kerem Müslümanlık telakkilerine bağlı, kadere inanmış bir âşıktır" (Elçin, 2000, 33). İki sevgili yıllarca birbirinden ayrı, acı ve ıstırap dolu bir hayat sürdürdükten sonra evlendikleri gece Aslı'nın anne-babasının hazırladığı kötü sondan kurtulamayarak dramatik bir şekilde ölür.

Kerem ile Aslı hikâyesi, şahıs kadrosu olarak değerlendirildiğinde Kerem'in babası da annesi de olumlu tipler olarak yansıtılır. Her ikisi de Kerem'in aşkına ve evliliğine karşı çıkmamış sadece bu yolda başına gelecek felaketlerden Kerem'i korumaya çalışmışlardır. Hikâyede Kerem'in annesi, babasına nazaran pasif bir tip olup genelde varyantlarda adı anılmaz ve Kerem ile ilişkisine değinilmez. Sadece Yazma'da "Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra Hatice Sultan'ın bir oğlu,- Keşiş karısının da bir kızı dünyaya gelir" (Elçin, 2000, 13) denir. Basma'da "Günlerden bir gün Hanım Sultan'la Keşiş karısı, yolda, bir ihtiyarın verdiği fidanları alıp diktiler. Bir gece uykuda görünen ihtiyar, ağaçların meyve vereceğini ve muratlarına kavuşacaklarını söyledi... Çocuklar doğmadan önce sohbet arasında Hanım Sultan, Keşiş'in karısıyla, çocukları doğduğu takdirde, büyüdüklerinde birbiriyle evlendirilmesi konusunda anlaşılır" (Elçin, 2000, 15-16) ifadesi ile çocukların bir çeşit beşik kertmesi olarak anneleri tarafından birbirine sözlendikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Kerem'in annesi, Kerem ile Aslı aşkının mimarı ve destekçisi iken hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Aslı'nın annesi tam tersi bir rol üstlenir. Hikâyede adı anılan bir diğer kadın Hasna Hanım⁴ ise anne arketipinin hem olumsuz hem de olumlu tarafını temsil etmektedir. Ayrıca hikâyede yer alan iki kocakarı⁵ genel teamülün aksine⁶ aşkı destekleyen hareketleri ile anne arketipinin olumlu yansımalarıdır.

Kerem ile Aslı hikâyesinde "hemen bütün varyantlarında Keşiş, din farkını ileri sürüp kızını Kerem'e vermemek için kaçmaktadır. Bu kaçışta bazen kendisinin pişmanlığı veya hilesi bazen de karısı veya Sihirbaz Manuk'un tahrikleri rol oynamaktadır" (Duymaz 2001: 49-50). Anlatmada Aslı'nın babası Keşiş'in, din farkını bahane ederek evliliği engellediği belirtilir. Ancak Aslı'nın babası kadar hatta daha çok annesi bu evliliğe karşıdır. Örneğin, Erzurum Pasinlerden

⁴ Hikâyede anne arketipinin temsilcilerinden biri de Hasna Hanım'dır. Hasna Hanım, Kerem'e bir sınav hazırlar ve Kerem'in akıbetine sınavın sonucuna göre karar vereceğini söyler. Eğer Kerem'in aşkına inanmazsa onu öldürecektir. Hasna Hanım, bu yönüyle hem iyiyi hem de kötüyü içinde barındırdığını göstermektedir. Bu kadın karakter, Türk mitolojisinde anne arketipinin temel özelliklerini karşılayan iki temel tip olan Umay Ana ve Alkarısı'ndan izler taşır. Hikâyede Hasna Hanım, kötü yönünün de bulunduğunu gösterir fakat Kerem'e inandığı için ona zarar vermez. İçinde yok ediciliği (Alkarısı) barındırıyor olsa da olumlu yani koruyucu, kurtarıcı (Umay) yanı daha ağır basar (Torun, 2019, 145).

⁵ Kocakarı Kerem'in aşk derdini anlar ve babasına haber verir (Duymaz 2001: 255). Yolda bir başka kocakarı ise Aslı'ya Kerem'in haberini götürüp buluşmalarına vesile olur (Duymaz, 2001, 332-333).

⁶ ...Düşman tiplere, aşk konulu hikâyelerde karşımıza çıkan sevgili tipinin annesi, babası ve âşığı örnek verilebilir. Bunun yanı sıra hikâyeler içinde özellikle Keloglan tiplemesi kurnazlığıyla; sihirbazlar, cadı ve kocakarı tipleri de kaypaklıkları ve sinsilikleriyle bu minvalde adları zikredilebilecek düşman tiplerdir (Özdemir, 2013,187).

yapılan derlemede "...Kızının nişanından haberi olmayan keşiş karısı, bir kadından durumu öğrenip Aslı'yı yanına alarak kaçır" (Duymaz, 2001, 49) denir. Yine kahramanlar nişanlandıktan sonra din farkını görmezden gelemeyen Keşiş'in, karısının tahrikiyle ailesini alıp kaçtığı ifade edilmektedir. Hikâyede Aslı'nın annesinin, arketip olarak Jung'un ifadesi ile bütün özellikleri devrededir. "Annenin üç önemli özelliği, bakıp büyüten, besleyen iyiliği, arzu dolu duygusallığı ve yeraltına özgü karanlığıdır" (Jung, 2005, 22).

Hikâyedeki diğer kadınlarla karşılaştırıldığında öne çıkan ve aşkın seyrini değiştiren kadın olarak Aslı'nın annesi, öncelikle Kerem bir padişahın oğlu olmasına rağmen din ve milliyet farkı nedeniyle kızının Kerem ile mutlu olamayacağına hükmetmiş ve kocası Keşişi de bu yolda tahrik etmiştir. Görünürde Aslı'nın annesi, çocuğunu koruyan ve iyiliğini isteyen kişisel anne arketipi olarak olumlama içerisindedir. Ancak Jung'a göre durum bunun tam tersi olarak da değerlendirilebilir. "Kadın için kendi kişiliği de ikincil önemdedir; hatta genellikle kişiliğinin bilincinde bile değildir, zira yaşam başkalarında ve başkaları üzerinden yaşanır, kendi kişiliğinin bilincinde olmadığı için bunlarla özdeşleşir. Önce çocukları doğurur, sonra da bunlara yapışır, çünkü onlarsız hiçbir *raison d'être* (varoluş nedeni) yoktur" (Jung, 2005, 27). Ancak hikâyenin taşbaskısı metninde olduğu üzere Keşiş ailesiyle birlikte Halep'e geldikten sonra bir Ermeni'nin evine yerleşir. Ev sahibinin tavsiyesi ile Aslı'yı, Ermeni bir gence nişanlar ve düğün hazırlığına başlarlar. Buradan da anlaşılacağı gibi Aslı'nın annesi kızının evlenmesine değil, Kerem ile evlenmesine karşıdır. Onun, kızına yapışmaktan ziyade iyiliğini dileme ve koruma içgüdüğü ile hareket ettiği düşünülse dahi âşıkların bu yolda arasına girdiği ve aşka mani olduğu engellediği yadsınamaz bir gerçektir.

Hikâyenin yazma metninde ilk karşılaşmada Aslı, Kerem'e âşık olmadığı için Kerem'i nişan yağlığından(mendil) tanır tanımaz annesine söyler. "Kız yağlığı gördüğü gibi Kerem olduğunu bilip anasına haber verdi. Anası dahi Keşiş'e haber virmeğe gitti. Keşiş toğrı beğ gidüp haber verdi" (Duymaz, 2001, 281). Kerem'in, Aslı aşkına ve onu bulmak adına yaptıklarına rağmen Aslı bu varyantta Kerem'e henüz âşık olmadığı ve ailesinin onu Kerem'den uzak tutmak adına yaptıklarını bildiği için Kerem'in varlığından annesini haberdar eder. Jung'ın konu ile ilgili tespiti Aslı'nın durumuna da uymaktadır. "Kızın istemeye istemeye hayran olduğu anne, onun yaşayacağı her şeyi önceden yaşayıp tüketir. Kız ise kendini feda ederek anneye yapışmakla yetinir, bir yandan da bilinçsizce, denebilir ki kendine rağmen, annenin tiranı konumuna yükselir, fakat bunu tam bir sadakat ve boyun eğme maskesi altında yapar. Annesi tarafından gözle görülür bir biçimde kanı emilen ve sürekli bir kan transfüzyonuyla annesinin hayatını uzatan kız bir gölge gibi yaşar" (Jung, 2005, 28). Nitekim Horasan⁷ varyantında bunu işaret eder şekilde Meryem (Aslı'nın annesi), Aslı'nın gelinlik elbisesini bir kuyumcu ve büyücü terziye yaptırıp elbiseye kırk ateşten düğme yerleştirir. Düğün gecesi Kerem, düğmeleri kırk kez açsa da yine bağlanır ve sonunda düğmeler alev alarak Kerem'i yakar. Durumdan haberdar olan Aslı, Kerem'in yanmasını engellemek için iki testi su hazırlar ancak annesi Meryem, Aslı'nın niyetini öğrenir. Testilerdeki suyu döküp yerine neft yağı koyarak Aslı'nın Kerem'e olan aşkını ve yaşayacağı yıkımı hiçe saymak suretiyle Kerem'in ölümüne neden olur.

Anlatmada Aslı'nın annesinin, Aslı'nın duygularıyla ilgili olduğu söylenemez. Çünkü Aslı'nın annesi, kızının ne hissettiğini düşünmeden ister onu korumak için aydınlık ya da kendisi Kerem ile evliliği onaylamadığı için isteğini dikte ederek karanlık yönünü ortaya çıkararak bu evliliğe sonuna kadar muhalefet etmiştir. Bu çerçevede Aslı'nın annesinin gölge arketipinin etkisinde kalarak bencille davrandığı ya da karanlık tarafını gösterdiği söylenebilir. "Jung'ın arketipi ise aydınlık kadar karanlık tarafı da içeren iki kutuba sahiptir" (Jacobi, 2002, 66). Aslı, bunlar olurken son derece pasif, kaderci ve kabullenicidir. "Yalnızca kızdaki anne kompleksi saftır ve karmaşık değildir. Burada, annenin etkisiyle dişi içgüdülerin aşırı güçlenmesi ya da tamamen yok olana kadar zayıflaması söz konusudur. İçgüdülerin aşırı güçlenmesi, kızın kendi kişiliğinin bilincinde olmamasına yol açar, içgüdülerin zayıflaması ya da ortadan kalkması durumunda ise

⁷ Bilgi için bkz. (Tulu 2009: 81-83).

içgüdüler anneye yansıtılmıştır (Jung, 2005, 25). Dolayısıyla hikâyede pasifize olmuş Aslı'ya karşın, annesi kendisi de bir kadın olmasına rağmen kızının Kerem'e olan aşkı ya da mutluluğunu önemsemeyerek âşıkları ölüme götüren sürecin hazırlanmasında eşine destek olmuş ve aşkın önünde aşılamaz bir engel olarak sonuna kadar durmuştur.

Sonuç

Toplumların ortak bilinçdışının yansımalarından biri olarak anne arketipi, halk anlatılarında kendine sıkça yer bulurken aşkın ana konuyu oluşturduğu halk hikâyelerinde koruyan, kollayan olduğu kadar korku uyandıran, engelleyici ve düzen bozucu olarak olumsuz özellikleriyle anne, teyze, koca karı, cadı gibi farklı kadınlarda gün yüzüne çıkarak aşkın önünde engel oluşturmakta ve kendi çocuğu için negatif bir kimliğe bürünmektedir. Kerem ile Aslı gibi halk hikâyelerinde genellikle vuslatsız aşkı konu edinenlerde, âşıkların bir araya gelmesini engelleyen pek çok olay ve yakın çevrelerinden insanın devreye girdiği gözlenmektedir. Bu insanlar içerisinde erkek kahramanların anneleri çoğunlukla aşkı destekleyici bir rolde ve daha geri plandadır. Kadın kahramanların anneleri ise anne arketipi bağlamında hikâyelerde önemli yer işgal eder. Başta Kerem ile Aslı hikâyesi olmak üzere Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre hikâyelerinde, hikâye kahramanı kızlar, aileleriyle olan ilişkilerinde son derece saygılı ve edilgendirler. Anneleri ile olan ilişkileri de mesafeli ve saygı doludur. Bu durum hikâyelerdeki kızları, itaatkâr ve kaderci olarak konumlandırırken güçlü anne arketipine de zemin hazırlar. Bu anneler, anlatılarda kızlarının isteklerine ve aşkına karşı olumsuz tutum sergilemekte ve ne olursa olsun bu tutumlarından hiçbir durumda ve hiç kimse için geri adım atmamaktadırlar. Nitekim Kerem ile Aslı'da hikâyesinde Aslı'nın annesi, anne arketipi bünyesinde birbiriyle bütünleşen olumlu özellikler kadar olumsuz özellikler de barındırdığı için kızı üzerinde büyük ve ölümcül bir güce sahip olup bunu da sonuna kadar kullanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat (1999). *Kirmanşah Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alsaç, Fevziye (2018). Dede Korkut Hikâyelerinde Arketipsel Bir Sembol Olarak Kadın. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S.14, s. 91-122.
- Bars, M. Emin (2014). Türk Kültüründe Anne ve Âşık Garip Hikâyesinde Görünüşü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.6, s. 82-94.
- Bayat, Fuzuli (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Campbell, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Duymaz, Ali (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Şükrü (2000). *Kerem ile Aslı Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Estes, Clarissa Pinkola (2018), *Kurtlarla Koşan Kadınlar/Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, (Çev. Hakan Atalay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, Erich (1995). *Sevme Sanatı* (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Payel Yayınevi.
- İnayet, Alimcan- Adem Öger (2009). Uygur Türklerinin Mitolojik, Dini ve Tarihi Kadın Kahramanları Üzerine. *Turkish Studies*, Volume 4/3, s. 1183- 1198.
- Jacobi, Jolande (2002). *C.G. Jung Psikolojisi*. (Çev. Mehmet Arap), İstanbul: İlhan Yayınları.
- Jung, C. Gustav (2005). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kayaokay, İlyas (2014). Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnûn Mesnevîsinin Arketipsel Sembolizm Bağlamında Çözümlemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 7, s. 337-351.
- Koçak, Aynur-Serdar Gürçay (2017). Anne Arketipi Ekseninde Uygur Destanları. *Turkish Studies*, Volume 12/5, s. 265-278.
- Ocakbeği, Mustafa (2016). Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Kadın Tipleri Bağlamında Anne İzlegi. *Turkish Studies*, Volume 11/20, s. 423-434.
- Özarslan, Metin (2006). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayıncılık.
- Özdemir, Mehmet (2013). *Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saydam, Bilgin (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Torun, Damla (2019). *Anlatmaya Dayalı Türlerde Anne Arketipi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek lisans tezi).
- Tulu, Sultan (2009). *Şehzade Kerem ile Aslı Han Horasan Türkçesi Varyantı*. Konya: Kömen Yayınları.
- Türkmen, Fikret (1995). *Âşık Garip Hikâyesi İnceleme-Metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.